

**Александра Шаренац**, дипл. компаративиста и библиотекар  
aleksandrasarenac@gmail.com

УДК 821.163.41:050.488(497.15)(048.83)  
DOI 10.7251/BSCSR2109128S  
COBISS.RS-ID 135593985

## БОСАНСКА ВИЛА

Вишевековна поробљеност нашег народа у Босни и Херцеговини, прво од стране Турске, а касније и од стране Аустроугарске, оставила је страшне последице по нашу културу. За време турске владавине, српски човек на овом подручју је просто неписмени кмет, који не може сагледати краја својим мукама. О томе сведоче исписане странице наше историје и неписане странице наше књижевности. За време аустроугарске владавине, мада долази и до неких позитивних промена, наш народ на овим подручјима је опет ограничен у слободи, како изражавања, тако и деловања.

Својим доласком у Босну и Херцеговину, Аустроугарска је имала за задатак да неписмени и културно заостали народ изведе из мрака непросвећености и поведе га путем којим су већ одавно ишли остали европски народи. Међутим, не желећи да јача националну свест код поробљеног народа, Аустроугарска се није журила да испуни обавезе које су јој додељене на *Берлинском конгресу*. Напротив, окупаторка је настојала спречити било какво груписање или удруживање нашег народа на овим подручјима, а нарочито је настојала изоловати тај исти народ од браће у суседној Србији.

Док је Русија неговала једног Толстоја и Достојевског, Србија једног Змаја и Костића, неписмен и изолован од матице, српски народ у Босни и даље се лечио гуслама и песмом о Косову боју. У Босни не само да није имао ко стварати књижевност, него је мало ко бележио живу епску песму. У таквом времену, и у таквим условима, четири српска учитеља

изборила су се за оснивање првог српског књижевног часописа у Босни и Херцеговини, за „БОСАНСКУ ВИЛУ“ (1885-1914).

Значај оснивања „Босанске виле“ за српски народ и српску књижевност било би немогуће објаснити без кратког освртања на политичку прошлост Босне и Херцеговине у другој половини XIX века, јер тек у том миљеу ми можемо открити све оне светле тачке које је „Босанска вила“ попалила на једном мрачном путу непросвећености и заосталости, да би показала пут свом народу и изнела његову културу на видело.

Узимајући у обзир националну шароликост босанско-херцеговачког подручја, Аустроугарска покушава да спроведе германизацију народа у Босни и Херцеговини, чиме доводи у питање опстанак српског народа у Босни и Херцеговини и очување његове културе (Сходно теми овог рада, у разматрању већине питања која се тичу и осталих народа у Босни и Херцеговини, ми ћемо се ограничити на српски народ - А. Ш.). С друге стране „нашавши се суочен са Калајевом доктрином *босанства*, која је имала намјеру да од народâ Босне и Херцеговине вјештачки, политичким притиском, створи једну нову, босанску нацију, како би их на тај начин одвојила и изоловала од хрватске и српске националне мисли и традиције, српски народ се, мобилисан и окупљен око својих националних вођа, током аустроугарске власти у Босни и Херцеговини, стално сукобљавао с њеним поробљивачким плановима, нарочито у вријеме најжешће активности окупаторске власти у спровођењу концепције *босанства* (1890-их година), када је забрањивана и сама употреба српског имена, онемогућавано и отежавано оснивање српских друштвених и културних организација и установа, пресијецане везе са Србијом и т. сл.“<sup>1</sup>

Истина, из претходно наведеног произилази да је Србима у Босни и Херцеговини била пре потребна појава једног политичког листа него књижевног, али како појава једног политичког листа, који би отворено пропагирао српске

<sup>1</sup> Дејан Ђуричковић: *Босанска вила: 1885-1914*. (Књижевноисторијска студија), Свјетлост, Сарајево, 1975, стр. 12.

националне тежње и потребе, у таквим приликама није била могућа, ту задаћу морао је понети неки књижевни лист - а тај лист управо је била „Босанска вила“. Осетљива на положај свог народа, она постаје латентни носилац националног осећања, али и часопис који ће тај исти народ школовати на примерима најбољих српских књижевника тадашњег времена.

„Босанску вилу“ као **први српски књижевни часопис у Босни и Херцеговини** покренула су четири српска учитеља: Божидар Никашиновић, Никола Шумоња, Никола Т. Кашиковић и Стева Калуђерчић. „Договоривши се да покрену *лист за народ*, који би служио као *стожер* културно-просвјетних снага босанскохерцеговачких Срба, путем којег би се те снаге будиле и обједињавале, чији би власник био учитељски збор српске школе у Сарајеву, а уредник Никола Т. Кашиковић, они су Земаљској влади поднијели молбу за добијање концесије 13. јуна 1885. године.“<sup>2</sup>

У молби коју су поднели учитељи су, између осталог, навели да би се часопис звао „Врело Босне“, да би излазио петнаестодневно, да би обрађивао само чланке забавне и поучне садржине, те да би грађу узимао из народног живота. Наводећи као разлог, да учитељски збор не може бити власник и издавач часописа већ да то мора бити неко појединачно лице, Земаљска влада је одбила молбу.

После одбијања прве молбе, учитељи, договоривши се међу собом, као издавача и одговорног уредника потписују Божидара Никашиновића и поново, 23. септембра исте године, шаљу молбу која је, осим наведене измене и промене имена часописа „Врело Босне“ у „Босанска вила“, потпуно иста као прва. Ову, поновљену молбу, Земаљска влада одобрава под условом да часопис не сме обрађивати политичка и верска питања, нити превише указивати на српски национални елемент. Поред ових услова постојали су и општи услови који су важили за све периодичне публикације. То су, пре свега, превентивна цензура и укидање концесије без потребе образлагања.

---

<sup>2</sup> Дејан Ђуричковић: исто, стр. 20.

Први број „Босанске виле“ појавио се 16. децембра 1885. године под уредништвом Божидача Никашиновића и већ својим првим бројем „Босанска вила“ наговештава да неће моћи у потпуности поштовати услове које јој је поставила Земалска влада. Објављивањем слике митрополита Саве Косановића на првој страници првог броја, „Босанска вила“ започиње политичко тактизирање као једини могући вид борбе са окупаторском силом. У исти мах, „Босанска вила“ шаље симболичну поруку и својом насловном страном представљајући вилу како лебди над Сарајевом, држећи бакљу у једној руци и разастрзану траку, на којој пише Босанска вила, у другој.

**Божидар Никашиновић** (1863 - не зна се када је умро) као први уредник „Босанске виле“, обављао је овај посао од 16. децембра 1885. до 16. маја 1886. године. За време његове уређивачке политике часопис ће утемељити своје основне поставке и добити верне сараднике међу српским учитељима и свештеницима. Међутим, иако је својим потписом обележио првих десет бројева, уређивачка слика „Босанске виле“ не би била потпуна ако не бисмо рекли да иза ње стоји заједнички рад сва четири учитеља. Овој констатацији иду у прилог чињенице да су учитељи били врло блиски пријатељи, да су делили исте родољубиве и просветне идеале, као и веома слична уређивачка политика каснијих уредника „Босанске виле“. „Стога период уређивања *Босанске виле* сваког од њих понаособ не представља никакву посебну етапу у њеном животу, која би се у битноме разликовала од осталих. Оно што је започео Никашиновић наставио је Шумоња, а замисли и прве реализације и једнога и другог добиле су своју пуну разраду и осмишљење у неуморној 27-годишњој уредничкој дјелатности Н. Т. Кашиковића.“<sup>3</sup>

Од 11. броја, односно од 1. јуна 1886. године па све до 1. фебруара 1887. године „Босанску вилу“ уређује **Никола Шумоња** (1865-1927). Иако је преузео уређивање „Босанске виле“ од њеног 10. броја, због дугог преношења концесије са

---

<sup>3</sup> Дејан Ђуричковић: навед. дело, стр. 29.

Никашиновића на Шумоњу, наредних 7 бројева и даље ће носити Никашиновићево име. Тек од 18. броја Шумоња и званично постаје издавач и уредник „Босанске виле“.

Мада се за време његове уређивачке политике у „Босанској вили“ није појавило ниједно битније књижевно име, часопис је знатно проширио круг својих сарадника и стекао популарност и међу несрпским народима. О томе сведочи и знатан број претплатника који је до краја 1886. године порастао на 800. Иначе, због своје разноврсности која му је обезбедила популарност, часопис се врло брзо могао наћи у готово свим крајевима Босне и Херцеговине, затим у Србији, Ц. Гори, Далмацији , а за време Кашиковићевог уређивања „Босанску вилу“ могао је читати и српски живаљ у Америци.

По одласку Шумоње у војску, уредничко место у „Босанској вили“ преузима Никола Т. Кашиковић. Као и његов претходник, због преношења концесије, неко време ће уређивати „Вилу“ под туђим именом, да би 1. априла 1887. године постао и званични издавач и уредник овог часописа. Године 1889. он постаје и власник „Босанске виле“.

Према Д. Ђуричковићу, период излажења „Босанске виле“ може се поделити на 2 фазе: „прву, од почетка њеног излажења до отприлике 1907-8. године, када је она сва, с једне стране, у знаку традиционализма, каткад преживјелог и старомодног, па и анахроног, и, с друге стране, на општекултурном плану, у знаку просвјетитељских и националистичких идеја свога времена, које су себи потчињавале више умјетничке захтјеве и тежње; и другу, од времена анексије Босне и Херцеговине до почетка првога свјетског рата, тј. до краја *Вилиног* излажења, када у њој, поред писаца старије генерације из Босне и Херцеговине (А. Шантић, Св. Ђоровић, П. Кочић и др.) дјелује читава једна нова генерација писаца из Босне и Херцеговине (Д. Митриновић, В. Гађиновић, П. Слијепчевић, Б. Јевтић, М. Видаковић, Д. Мрас, И. Андрић и др.)...“<sup>4</sup>

Следећи пут својих претходника, Кашиковић афирмише народно стваралаштво, обавештава о значајним догађајима и

<sup>4</sup> Дејан Ђуричковић: навед. дело, стр. 45.

јубилејима, упућује на светосавске беседе итд. С друге стране, Кашиковић се труди да књижевну критику у часопису подигне на виши ниво. Он јача везе са матицом – Србијом, настојећи да прати актуелну књижну продукцију и да познате српске књижевнике привуче свом часопису. Овај посао није био нимало лак обзиром да је Босна и Херцеговина била затворена за књижевну грађу из Србије. Због тога је Кашиковић морао пронаћи разне начине како да дође до нових књига. Много пута у томе не би успео па се дешавало да да приказ књиге, а да је никада није ни видео ни прочитао. Ипак, у погледу књижевне критике Кашиковић је урадио много. “За двадесет седам година, колико је Никола Кашиковић био уредник *Босанске виле*, најзнатнији уметнички и естетски успон часопис је остварио у области књижевне критике.”<sup>5</sup>

У овом периоду Кашиковић уводи и неке новине у часопис. Тако, 1904. године он уводи нову рубрику „Сваштице“, а 1905. године уз часопис објављује и посебан огласни додатак. „Сваштице“ су сачињавале кратке, телеграфске вести које су читаоце обавештавале о друштвеним и културним збивањима у српским земљама и иностранству, а огласни додатак је заживео као још један вид материјалне потпоре часопису. Иначе, часопис је живео искључиво од претплате, и касније од помоћи имућнијих пријатеља часописа.

У „Босанској вили“ сарађивала су многа позната имена српске књижевности. Већ 1888. године у „Босанској вили“ се јављају Алекса Шантић са својим првим стиховима и Јован Дучић као сакупљач народних умотворина (стихове објављује 1889. године - А. Ш.); затим, 1889. године у „Вили“ су: Јован Јовановић Змај, Војислав Илић, Стеван Сремац, Светозар Ђоровић, Љубомир Ненадовић, а 1890. године као сарадник „Босанске виле“ јавља се и Јанко Веселиновић. Током година, захваљујући Николи Кашиковићу, број „Вилиних“ сарадника се још више проширио, па на страницама „Босанске виле“

<sup>5</sup> Борјанка Трајковић: *Живот и стваралаштво Николе Т. Кашиковића (са персоналном библиографијом)*. Докторска дисертација. Филозофски факултет у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 2003, стр. 252.

срећемо имена: Петра Кочића, Владимира Ћоровића, Симе Матавуља, Радоја Домановића, Бранислава Нушића, Милутина Ускоковића, Исидоре Секулић итд. „Захваљујући својој дуговечности, *Босанска вила* је за сараднике имала различите генерације књижевника и припаднике различитих књижевних покрета. Када је покренута, *Босанска вила* је окупљала писце касног романтизма које су постепено сменили писци реализма, а последњу деценију њеног излажења обележили су књижевници модерне.“<sup>6</sup>

За време Кашиковићевог уређивања, од 1896. године, као сарадници „Босанске виле“ јављају се и Муслимани. Све до оснивања најпознатијег муслиманског часописа „Бехар“, најбољи муслимански писци били су окупљени око „Босанске виле“. Захваљујући овој сарадњи Никола Кашиковић је, од стране султана Абдул Хамида, одликован орденом Мецеџије III степена.

На даљи развој „Босанске виле“ (од 1907. године – А. Ш.) непосредно су утицала два политичка акта: закон о штампи донет у јануару 1907. године и анексија Босне и Херцеговине у октобру 1908. У том периоду око „Босанске виле“ се окупљају нове снаге које, ношене идејом југословенства, отворено пропагирају своје ставове и тежње. „Прва је Кочићева *Отаџбина* 1907. године, у коментару двоброја 13. и 14. *Босанске виле* од 15. и 30. јула 1907. године, указала на појаву нових снага које су се почеле окупљати око *Виле*.“<sup>7</sup> То су били представници Младе Босне: Д. Митриновић, П. Слијепчевић, В. Гађиновић, Б. Јевтић, М. Видаковић, Д. Мрас и др. „У напону младићке снаге, пуни идеала и одушевљења, они се припремају за мученике, стварају круг у коме расправљају о свим начинима борбе. То је била генерација презирања смрти, реалне акције, нараштај који је хтео да крвљу спере срамоту и понижење. Од тога поколења остао је мали број у животу.“<sup>8</sup>

<sup>6</sup> Борјанка Трајковић: навед. дело, стр. 267.

<sup>7</sup> Борјанка Трајковић: навед. дело, стр. 306.

<sup>8</sup> Чедомир Стефановић: *Босанска вила*. Гласник југословенског професорског друштва, Београд, 1934, XIV, 1-12, стр. 998.

Поред српских писаца, од 1907. године у „Босанској вили“ сарађују и хрватски писци: Рикард Николић, Владимир Назор, Јосип Косор, Ватрослав Јагић, Тин Ујевић, Владимир Черина итд. „Тако је *Босанска вила*, у годинама пред први свјетски рат, својом програмском оријентацијом све више доприносила остваривању идеје југословенства, дјелујући непосредно у правцу међусобног зближавања наших народа, њихових националних култура и тежњи.“<sup>9</sup>

У овом периоду Кашиковић одлучује да стави тачку на дотадашњу уређивачку политику „Босанске виле“, настојећи да од свог часописа начини „чист и модеран књижевни лист“. Тако, 15. јануара 1910. године у редакцији „Босанске виле“ долази до великих промена: уз Н. Кашиковића поставља се још један уредник - **др Владимир Ћоровић**, а оснива се и **редакциони одбор**.

Године 1910. редакциони одбор чинили су: Петар Кочић, Алекса Шантић, Милан Прелог, Јован Дучић, Димитрије Митриновић, Вељко Петровић, Марко Цар, Симо Ераковић, Милорад Павловић – Крпа и Пера Талетов. Током наредне четири године састав редакционог одбора унеколико ће се променити. Тако, 1911. године редакционом одбору „Босанске виле“ придружује се Сима Пандуровић; затим, 1913. године Ј. Дучића, С. Ераковића, М. Цара и П. Талетова замењују др Јован Максимовић, Светислав Стефановић и Аугустин Ујевић, а 1914. године из редакције излази Петар Кочић, а улази Исидора Секулић. „Присуство млађе књижевне генерације у редакционом одбору, а нарочито међу сарадницима „Босанске виле“ знатно је допринело њеном бржем хватању корака са модерним српским књижевним покретима.“<sup>10</sup>

У „Босанској вили“ Ћоровић се први пут јавља 1899. године као сакупљач народних умотворина. Касније сарађује у овом часопису и као песник и прозаист, да би се на крају окренуо књижевној критици и есејистици.

<sup>9</sup> Дејан Ђуричковић: навед. дело, стр. 45.

<sup>10</sup> Борјанка Трајковић: навед. дело, стр. 254.



Владимир Ћоровић био је у два маха уредник „Босанске виле“. Први пут, од 1. броја 1910. године до 5. броја 1911, када напушта место уредника „Босанске виле“ да би уређивао часопис „Преглед“. Тада, на његово место у „Босанској вили“, долази Петар Кочић који ће, уз Кашиковића, уређивати „Босанску вилу“ све до краја 1912. године, када се на уредничко место поново враћа Ћоровић. Овај пут Ћоровић ће остати у „Босанској вили“ до краја њеног излажења.

У овом периоду „Босанска вила“ је изразито југословенска. Јубиларне, 1910. године читави бројеви „Босанске виле“ посвећени су културном и књижевном развоју у појединим јужнословенским земљама, а поред већ поменутих српских и хрватских имена у „Босанској вили“ се јављају и имена: О. Жупанчића, Д. Кетеа и др.

Као и Кашиковић, Ћоровић је нарочите симпатије гајио према писцима Младе Босне, па на страницама „Босанске виле“ срећемо већ поменута имена Митриновића, Слијепчевића, Гађиновића, Видаковића, Андрића, Мраса и др. Окупљајући их око себе и „Босанске виле“, Ћоровић им поклања нарочиту пажњу настојећи да васпита њихов књижевни укус.

Међутим, нарочит утицај на младобосанце оставља други уредник „Босанске виле“ – **Петар Кочић**. „Имајући пред собом као узор живу слику бунтовног друштвеног и књижевноумјетничког активизма Петра Кочића, чије су личности са Змијања за њих били симболи, младобосанци су и сами тежили да не само практичном политичком акцијом већ и својим књижевним радом постигну оно за што им је Кочић служио као примјер: да својим дјелом изражавају борбени дух народног револта, да сликају његове патње, снове и идеале.“<sup>11</sup> Ипак, и поред својих тежњи, младобосанци на поетском плану нису могли испунити Кочићеве захтеве.

Предвођена Кашиковићем и Ћоровићем, надојена тежњама и стрепњама младобосанаца, модернизована најистакнутијим именима српске, хрватске и словеначке књижевности, „Босанска вила“ доживела је последњи и коначни удар од

<sup>11</sup> Дејан Ђуричковић: навед, дело, стр. 222.

стране аустроугарске монархије. Након атентата на Франца Фердинанда, редакција „Босанске виле“ је уништена, а њени уредници су осуђени за велеиздају и послати на робију. „Последња њена свеска изашла је 15. јуна 1914. г. Прва јулска свеска била је сложена у штампарији и делимично искоригована, а у целини посвећена Јовану Скерлићу, али се није појавила: последице Принципових метака и њу су снашле...“<sup>12</sup>

Централно и најзначајније место у „Босанској вили“ од њених почетака па готово до самог краја заузима **рубрика народних умотворина**. Од Никашиновића до Кашиковића овој рубрици поклањана је нарочита пажња, па странице „Босанске виле“ обилују лирским и епским песмама, приповеткама, причама, предањима, питалицама, загонеткама...

За време и Никашиновићевог, и Шумоњиног уређивања, народна песма претпостављена је уметничкој лирској песми, нарочито љубавној, која по Шумоњи није била равна народној песми. За време Кашиковићевог уређивања народне умотворине и даље задржавају своје значајно место, а нарочито признање оне добијају када Кашиковић одлучује да из старе уређивачке политике у нову, пренесе једино рубрику народних умотворина.

„Босанска вила“ као ризница српских народних умотворина из Босне и Херцеговине, југоисточне Србије, Македоније и др. крајева, од непроцењивог је значаја за нашу културу. „Материјал из те области који је она сакупила јединствен је по своме богатству и разноврсности; уз то, он је и незамјењив, јер би без *Босанске виле*, био пропао заједно са смрћу оних бројних сакупљача који су се били окупили око овог часописа.“<sup>13</sup>

Уредници „Босанске виле“, нарочито Н. Кашиковић, који је био страствени сакупљач народних умотворина, били су свесни неминовног пропадања огромног народног блага које се крило међу неписменим српским живљем, уколико се оно не

<sup>12</sup> Јован Радуловић: *Босанска вила у културном животу Босне*. Књижевност и језик у школи, Београд, 1955, II, 2, стр. 101.

<sup>13</sup> Дејан Ђуричковић: навед. дело, стр. 26.

забележи. Стога, већ у 16. броју, од 16. августа 1886. године „Босанска вила“ позива српски народ на сакупљање народних умотворина: „ све што умије писати, нек се даје на овај свети посао. Прибиљежити једну пјесму није зазорно ни за кога, тијем се послом бавише и владике пјесници: Његуш и Мушицки. Тако ће у неку руку цио српски народ наставити онај велики рад славнога Вука Ст. Караџића.“<sup>14</sup>

После позива на сакупљање народних умотворина, поред већ ангажованих свештеника и учитеља, око „Босанске виле“ се окупљају и нови сарадници - писмени људи из редова трговаца и занатлија, али и недовољно писмени, које је „Вила“ такође прихватала и обучавала за тај рад.

Поред сакупљачког рада, „Босанска вила“ је подстицала своје читаоце и на описивање места, историјских споменика и др. У ту сврху, да би их обучила како да то ваљано ураде, „Босанска вила“ је из броја у број објављивала Краусова *Питања за проучавање народа*. У Краусовим напоменама наилазимо на упутства типа: да треба писати оним наречјем којим се говори у описиваном крају; да нарочито треба доносити народне песме, пословице и сл. јер су то „најбољи подаци за упознавање народа“ итд.<sup>15</sup>

За три деценије, колико је излазила, „Босанска вила“ је објавила преко 2000 народних песама и приповедака. На овом доприносу радили су бројни, верни сакупљачи, од којих су најважнији: Никола Т. Кашиковић који је у „Босанској вили“ објавио 125 народних песама и приповедака, Стеван Делић, учитељ из Гацка који је прикупио преко 100 народних песама и приповедака (*Дилберке*), затим Јово Тркља, гимназист (*Херцеговке*), Вид Вулетић-Вукасовић, учитељ у Корчули (*Шехерли-пјесме у Босни и Херцеговини*), Лука Грђић-Бјелокосић (*Свадба у Горњој Херцеговини*) итд.

„Босанска вила“ као првоборац српског народа и његове културе у окупираној Босни и Херцеговини, стала је у прве

<sup>14</sup> *Босанска вила*. Сарајево, 16. VIII 1886, I, 16, стр.

<sup>15</sup> *Питања за проучавање народа*. Саставио др Фридрих Краус.- Босанска вила. Сарајево, 1. I 1887, II, 1, стр. 8.

одбрамбене редове и на пољу **српског језика и ћирилице**. Током низа година она се борила изворним, народним језиком који је поносно неговала пуних двадесет девет година, вуковском ћирилицом којом је и многи Муслиман у овим крајевима писао, али и оштрим језиком када се удари у суштинску одредницу једног народа. „Вила“ је добро знала да са умирањем једног језика умире и један народ. Зато је „Вила“ узлетела над Босном и Херцеговином и дигла своју бакљу, да просветли српски народ, да га научи Вуковом писму, да запише српску песму која није умукла од Косова боја.

Српски језик који се одржао под турским јармом пет стотина година, са доласком Аустроугарске у ове крајеве нашао се пред новом опасношћу. Задрвши у све видове босанског живота, Аустроугарска је одмах покушала сатрти и српски језик и српско писмо. Један од тих покушаја је и намера Бенјамина Калаја да створи вештачку, босанску нацију са „босанским“ језиком (1890. год.). У ту сврху издата је и „Граматика босанског језика“ на чију је појаву „Вила“ одмах и оштро реаговала прилогом *Дошла нам је до руку „Граматика“ босанскога језика*, и у којем иронично закључује да ако је Босна добила босански језик и своју граматику, онда с пуним правом и Херцеговина треба захтевати херцеговачки језик са херцеговачком граматицом.<sup>16</sup>

Овај Калајев подухват који је своје најзначајније покриће имао у свестраној подршци Ватрослава Јагића, доживео је коначни крах 1907. године. Поздравивши овај крах, „Вила“ се осврнула и на пропаст Калајевог подухвата и на издајничку улогу В. Јагића прилогом *Укидање босанског језика: „Земаљска влада за Босну и Херцеговину најпослије дошла је до увјерења да измишљање имена овоме језику и овоме честитоме српском народу и поред све силе и бајонета не може да опстане. За то је сад укинула измишљени назив ‘босански језик’ за који се узалуд борио и један велики учењак Јагић. Сад је издала наредбу да се овај језик зове ‘српско-хрватски’*. И ово

<sup>16</sup> Аноним: *Дошла нам је до руку „Граматика“ босанскога језика*. – Босанска вила. Сарајево, 15. IX 1890, V, 17, стр. 272.

је накаламљено, јер гдје има у свијету још примјера да један језик има два имена? Зашто се у њиховој монархији њемачки или мацарски језик не зове ‘аустроугарски’? И откуд онај приљепак српском називу, кад овамо никад није било Хрвата. Та јесу ли и сами римокатолички фратри звали овај језик српским? Ајд’ полако, па ћемо дочекати да и влада призна прави и историјски назив српски.<sup>17</sup>

Ако узмемо у руке странице „Босанске виле“ из њеног првог периода, у њеном језику приметимо многе позајмице из турског језика које су се укорениле у само језгро српског народног говора као последица вишевековног утицаја. Па, чак и данас у 21. веку, међу српским живљем у Босни и Херцеговини, нарочито у босанским селима ми ћемо чути речи попут: *вакат* (време је!), *авлија* (двориште), *инсан* (човек), *нена* (баба), *наџак-баба* (свађалица), *јуфка* (кора за питу), *чесма* (славина) итд.

Међутим, шта би се десило са нашим језиком да је у толикој мери подлегао и утицају немачког говорног подручја, што је свакако био циљ аустроугарске политике?! Мада је тај немачки утицај био знатно мањи, што је и разумљиво обзиром да је наш народ био знатно краће под окупацијом Аустроугарске, тај утицај ипак се примећује у речима које се свакодневно употребљавају, нпр. *шустер* (обућар), *штикла* (потпетица), *шлаух(ф)* (цево за воду) итд.

Приметивши тај утицај који је водио одрођивању српског језика, његовом лаганом одумирању које је свесрдно помагано аустроугарском политиком, „Босанска вила“ је дигла свој глас. Оштро нападајући „измишљање нових имена“ српском језику, све масовније „протурање“ латиничног писма у званичну употребу, „Босанска вила“ је, у исти мах, и апеловала на српски живаљ да не подлеже утицају.

Као што смо већ напоменули, и поред свих проблема који су јој наметани од стране аустругарског режима, „Босанска вила“ се трудила да прати актуелну књижевну грађу. У том

<sup>17</sup> Аноним: *Укидање босанског језика*. – Босанска вила. Сарајево, 15. и 30. XI 1907, XXII, 21. и 22, стр. 354.

погледу, „Вила“ је редовно обавештавала своје читаоце о појави књига које се односе на српски језик. Тако су читаоци, у више наврата, током 1892. године, могли да читају о појави новог издања Вуковог *Рјечника*, исте године и о појави тринаесте свеске Даничићевог рјечника (367); током 1893. године, читаоци се у више наврата обавештавају о раду на Речнику Српске Краљевске академије - у овом пројекту, који је покренут од стране Стојана Новаковића, учествовао је и „Вилин“ уредник Никола Т. Кашиковић; године 1895. „Вила“ пише о изласку првог целокупног издања *Српске граматике* Стојана Новаковића итд. Међутим, битно је напоменути, да су „Вилини“ читаоци, поред оваквих прилога, могли прочитати и прилоге тада најзначајнијих српских језичких стручњака. Тако се 1910. године, у бројевима 3-6, појавио прилог Александра Белића „*Неколике белешке са екскурзије по околини Будима и Пеште*“.<sup>18</sup>

На пољу писма, рекли смо да је „Вила“ током свих 29 година свога излажења верно неговала Вукову ћирилицу. У окупираној Босни и Херцеговини популарисањем латиничног писма ударало се на ћирилицу, па је „Босанска вила“ и својим прилозима стала у одбрану српског писма. У овим прилозима „Вила“ је више пута осуђивала све масовнију употребу латиничног писма, као и одвајање муслиманских писаца од ћирилице.

„Босанска вила“ била је пре свега **борац за очување српског племена у Босни и Херцеговини**. Она је то доказала својим просветитељским радом, својим заузимањем за српску традицију и језик али и својим настојањима да расути српски свет споји у једну јединствену снагу.

Борба „Босанске виле“ за очување српског народа, његове културе и традиције била је најизраженија кроз културну и друштвену хронику. Како јој није било дозвољено отворено дискутовање о политичким и националним питањима свог народа, „Босанска вила“ је у оквиру културне и друштвене

---

<sup>18</sup> Александар Белић: *Неколике белешке са екскурзије по околини Будима и Пеште*. – Босанска вила. Сарајево, II и III 1910, XXV, 3-6, стр. 68-69.

хронике пронашла окриље за пропагирање српских националних тежњи. Оваква, једино могућа политика „Босанске виле“ показала се као врло плодносна по српски народ, а у исти мах она је била и врло умјешна обзиром да је и поред строге цензуре опстала пуних 29 година. „Макар и чудно данас изгледало, али је потпуно истинито да је окупаторка својим ставом створила код Срба у Босни један језик који је једно говорио самој њој, а друго народу.“<sup>19</sup>

Током свих 29 година „Босанска вила“ била је агилни пратилац свих значајнијих културних и друштвено-политичких догађаја „не само у Босни и Херцеговини, него и у Србији (нарочито) и Хрватској, па и у свијету уопште, нарочито ако су ти догађаји имали неке везе са Босном и Херцеговином.“<sup>20</sup> Међутим, нарочита пажња „Босанске виле“ била је усмерена на организовање светосавских беседа.

Светосавске беседе, у суштини, су представљале својеврсне националне манифестације скривене формом школских светковина. Ту су се расправљала сва битнија политичка питања српског народа и ту су се рађале вође српског народа. Обавијене велом културне светковине светосавске беседе убрзо су „добиле смисао смотре народне свести и снаге.“<sup>21</sup>

Програм светосавских беседа био је прилично унифициран. На самом почетку светковине држали су се поздравни говори, затим се изводила химна Светог Саве, а након тога следиле су ђачке рецитације, извођење јуначких песама од стране гуслара и извођење шаљивих позоришних комада. Светковина се завршавала игранком.

Најчешће, светосавске беседе организовала су српска црквена певачка друштва из места у којем се светковина приређује, а сав добровољни приход, скупљен на светосавским беседама, био је намењен образовању сиромашних српских синова, зидању неке српске православне цркве или подизању споменика заслужним српским личностима из наше историје.

<sup>19</sup> Јован Радуловић: навед. дело, стр. 108.

<sup>20</sup> Дејан Ђуричковић: навед. дело, стр. 27.

<sup>21</sup> Јован Радуловић: навед. дело, стр. 107.

О томе, коме ће приход од светосавске беседе бити намењен читаоци „Босанске виле“ били би унапред обавештени.

Иако поникла у средини која је спутавала слободу изражавања у свим битнијим питањима која одређују начин живота једног народа, „Босанска вила“ је успела да прекорачи те границе, а да притом опстане скоро тридесет година. Преузевши на себе националане, просветитељске, књижевне, уопште културне задатке свог времена, „Босанска вила“ је направила велики подвиг, не само у историји босанскохерцеговачке књижевности, него, слободно можемо рећи, и у општој историји Босне и Херцеговине за време аустроугарске окупације. Чак и да занемаримо њено ангажовање око политичког живота српског народа, спасавањем једне културе она је спасила један народ.

Имајући у виду ову многоструку улогу „Босанске виле“ у културном и друштвеном животу Босне и Херцеговине, целокупна критичка мисао која се икада осврнула на овај часопис, поздравила је њен рад, иако квалитет појединих прилога, нарочито књижевних, у првим годинама њеног излажења није био на потребној разини. Наравно, нека велика књижевност у њеним првим годинама није се могла ни очекивати обзиром на низак ниво просвећености у овим крајевима. „Босанска вила“, морала се прилагођавати својим читаоцима и припремати терен за развијање књижевне мисли на овим подручјима. Критика је то имала у виду, па се најчешће у својим освртима на „Босанску вилу“ више задржавала на целокупном значају овог часописа, него на строго књижевном.

Књижевно-уметнички узлет „Вила“ ће остварити у другом периоду свог излажења када се око ње окупљају најзнаменитији књижевници тог времена који ће од овог часописа, заједно са новом уредничком поставком, направити чист и модеран књижевни лист који ће се „равноправно са другим нашим часописима, укључити у најновија модернистичка књижевна и естетичка струјања код нас“.<sup>22</sup> До тада, под својим окриљем „Босанска вила“ је верно неговала

---

<sup>22</sup> Дејан Ђуричковић: навед. дело, стр.459.



нашу народну књижевност, која је и у каснијим годинама „Вилиног“ излажења била заступљена, само у мањој мери.

Значај „Босанске виле“ као сакупљача и спасиоца српских народних умотворина првенствено са подручја Босне, највише је истицан. Имајући у виду њене заслуге у овој области, неки критичари су њен значај стављали одмах иза Вуковог. И, заиста у овом погледу „Вила“ је урадила много. За двадесет девет година свога излажења, из области народне књижевности, она је објавила: „1086 лирских пјесама, 340 епских и епско-лирских, 879 прича, предања и анегдота, 1392 загонетке, пословице, бајалице, здравице, молитве, игре, гатања и сл.“<sup>23</sup>

### Извори и литература

#### I ИЗВОРИ

1. *Босанска вила: лист за забаву, поуку и књижевност*, Сарајево. Год. I, св. 1 (16. децембар 1885). – Год. XXIX, св. 11 (15. јун 1914).

#### II ЛИТЕРАТУРА

1. СТЕФАНОВИЋ, Чедомир: *Босанска вила*. Гласник југословенског професорског друштва, Београд, 1934, XIV, 1-12, стр. 990- 999.
2. РАДУЛОВИЋ, Јован: „*Босанска вила*“ у *културном животу Босне*. Књижевност и језик у школи, Београд, 1955, II, 2, стр. 97-112.
3. РИЗВИЋ, Мухсин: *Књижевна критика у „Босанској вили“*. Радови, Филозофски факултет у Сарајеву, Сарајево, 1964, II, стр. 337-403.
4. ЈЕВТИЋ, Боривоје: *Млада Босна*. Књижевност Младе Босне, Свјетлост, Сарајево, 1965.
5. ЂУРИЧКОВИЋ, Дејан: *Улога часописа „Босанска вила“ у књижевној историји Босне и Херцеговине*. 25 година семинара за стране слависте, Семинар за стране слависте, Сарајево, 1975, стр. 183-195.
6. ЂУРИЧКОВИЋ, Дејан: *Босанска вила : 1885-1914*. (Књижевноисторијска студија), Свјетлост, Сарајево, 1975.
7. ТАНАСИЋ, Срето: „*Босанска вила*“ о српском језику. Јужнословенски филолог, САНУ и Институт за српски језик САНУ, Београд, 2000, LVI, 3-4, стр. 1161-1168.
8. ТРАЈКОВИЋ, Борјанка: *Живот и стваралаштво Николе Т. Кашиковића (са персоналном библиографијом)*. Докторска

<sup>23</sup> Дејан Ђуричковић: навед. дело, стр. 458.

дисертација, Филолошки факултет у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 2003.

9. ТРАЈКОВИЋ, Борјанка: *Игуман Дионисије Миковић и сарајевски часопис „Босанска вила“ (1885-1914)*. Бока, Зборник радова из науке, културе и умјетности, [б. м. : б. и. 2004 ?], 24, стр. 357-368.